

שמירת שביעית בפירות וירקות

(מעיקר הדין ולחומרא)

הרב אורי כהן

להלן תמצית של הלכות שמירת שביעית לצרכנים, (כפי שנלמדו בבית מדרשנו בהרחבה, ממקורות ההלכה), בפירות שנת תשמ"ז (1). התוצרת החקלאית בארץ באה, לענייננו, משלשה מקורות:

(1) מאדמות ישראל שלא נמכרו

(2) מאדמות ישראל שנמכרו לנכרי לרגל השביעית עפ"י היתר המכירה

(3) מאדמות נכרים.

בחנויות הירקות ובשווקים הרגילים, הפירות והירקות רובם ככולם גודלו בידי ישראל על אדמות שנמכרו לנכרים (2). ב"חנויות השמיטה" הפירות והירקות רובם ככולם מאדמת נכרים. פירות מאדמות ישראל שלא נמכרו, ונשמרות בהם הלכות שביעית - אינם מצויים בחנויות בד"כ.

א. מצות שביעית ע"י הצרכן מתקיימת בעיקר בפירות וירקות שגדלו בשדה ישראל, תוך שמירת ההלכה ע"י החקלאי, ונתקדשו בקדושת שביעית. פירות אלה אסורים בסחורה ומתחלקים ע"י אוצר בי"ד, וצריך לאוכלם בקדושת שביעית ("לאכלה" - ולא להפסד, ולא למלוגמא, ולא לכביסה, וכד') וחייבים בביעור ("כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית"). באכילת פירות וירקות אלה מקיימים, לדעת

(1) ירקות שנת השמיטה הם הירקות שנלקטו בשנת השמיטה. פירות שנת השמיטה הם הפירות שחנטו בין ט"ו בשבט של שנת השמיטה לט"ו בשבט של השנה השמינית (לכן פרי הדר של שנת תשמ"ז אינו מפירות השמיטה, ואילו פירות ההדר של שנת תשמ"ח הם פירות שביעית).
(2) הודעת הרבנות הראשית.

הרמב"ן, (3) מצות עשה "לאכלה"; ובקנייתם מחזקים ומאמצים את ידי "גבורי כוח עושי דברו" - שומרי שביעית כהלכתה.

ב. פירות האילן (להלן: פירות; להבדיל מירקות) שגדלו בקרקע ישראל (שלא נמכרה לנכרי), אעפ"י שאינו שומר על הלכות שביעית ("שמור ונעבד") - מותרים באכילה (4).

ירקות כנ"ל שתחילת גידולם היתה בשנה השישית - מותרים באכילה.

פירות וירקות אלה אסורים בסחורה, חייבים בקדו"ש ובביעור. ירקות כנ"ל שתחילת גידולם היתה בשנה השביעית - אסורים משום ספיחין (5).

ג. פירות וירקות שגדלו בקרקע ישראל שנמכרה לנכרי עפ"י היתר המכירה - מותרים באכילה, מותרים בסחורה, אין בהם קדו"ש ואינם חייבים בביעור, (6) וחייבים בתרו"מ (מספק: מע"ש ומ"ע) (7). דין זה חל גם על ירקות שתחילת גידולם בשביעית.

(3) מצות עשה ג, לדעת הרמב"ן בסה"מ.

(4) הגרשז"א מעדני ארץ קובץ הערות סי' ז; שנת השבע (סו, ה-ו) בדעת החזו"א, והרבה חולקים ואוסרים, ומתירים שמור ונעבד רק בשעת הדחק, (עי' ספר הלכות שביעית). ועי' כרם ציון הלכות פסוקות ט, ט; י, ד.

(5) תאריכי הופעת ירקות שנזרעו בשביעית בשוק, מתפרסמים בלוחות איסור ספיחין.

(6) כשיטת הב"י שאין קדו"ש בשדות נכרים. וכך פסקו גדולי ירושלים בכל הדורות.

(7) ומפרישים בלי ברכה.

ד. פירות וירקות שגדלו בקרקע נכרי - מותרים באכילה ובסחורה, אין בהם קדו"ש, אינם חייבים בביעור, ופטורים מתרו"מ; נגמרו ביד ישראל (כגון ישראל שעושה יין מענבי נכרים) - חייבים בתרו"מ (7).

ה. פירות וירקות שגדלו באדמת נכרי (וכן באדמות ישראל שנמכרו לנכרי עפ"י המכירה) - יש מקום להחמיר ולנהוג בהם קדושת שביעית וביעור (8). ומ"מ צריך להפריש תרו"מ כשנגמרו ביד ישראל (7).

ו. מי שרוצה להחמיר בשמור ונעבד (9), וכן מי שרוצה להחמיר ולא לסמוך על היתר המכירה (10) (אעפ"י שהפירות והירקות מותרים באכילה מעיקר הדין) - צריך להזהר מלהקל במצוות ישוב הארץ וחיזוק מתיישביה היהודים (11).

לכן: פירות שגדלו באדמות שנמכרו עפ"י היתר המכירה, נעבדו ונשמרו - עדיף לקנות מהם, יותר מפירות שגדלו באדמת נכרי (12).

וכן: ירקות שתחילת גידולם בשנה השישית, ונעבדו ונשמרו בשביעית עפ"י היתר המכירה - עדיף לקנות מהם יותר מירקות

(7) ומפרישים בלי ברכה.

(8) כשיטת המבי"ס וכן פסק החזו"א.

(9) כשיטת האוסרים שלא בשעת הדחק.

(10) מפני המחלוקת בתוקף ההיתר.

(11) משפט כהן ע; אגרות הראי"ה א, שסז. וראוי לכתחילה להדר אחר פירות וירקות של גבורי הכוח, או פירות וירקות שגדלו בשדות ישראל בא"י מחוץ לתחום עו"מ כגון גידולי הערבה. (וכן צריך לשקול את ההוצאה הכספית הכרוכה ברצונו להחמיר ואכמ"ל).

(12) מפני שאין לקנוס את מי שעושה עפ"י הוראת רבותיו. מעדני ארץ לגרשז"א, קובץ הערות ז.

שגדלו באדמות נכרי. ומ"מ יחמיר לנהוג בהם קדו"ש (13) וביעור כאילו לא נמכרו, ויפריש תרו"מ.

אבל: ירקות שנזרעו ע"י ישראל בשביעית (5) בניגוד להוראות הרבנות הראשית לזרוע דוקא ע"י נכרי או במיכשור מיוחד וכד' - אין מצוה לטייע בידם (14), ויש מקום להחמיר ולהעדיף ירקות שגדלו באדמות נכרי (הנמכרים ב"חנוזות השמיטה") ולא לסמוך על היתר המכירה (15).

לסיכום: עדיפות ראשונה לפירות וירקות שגדלו בשדות "גבורי כוח עושי דברו" - שומרי שביעית כהלכתה. וכשקשה להשיג פירות וירקות אלה - יש להעדיף פירות וירקות מאדמת ישראל שנמכרה עפ"י היתר המכירה, חוץ מירקות שנזרעו בשביעית שלעומתם יש מקום להעדיף ירקות משדות נכרים. (אא"כ ידוע שירקות ישראל נזרעו בשביעית בדרך המותרת).

(13) ואין להחמיר באיסור סחורה ומסירת דמי שביעית לעם הארץ. הגרשו"א שם.

(14) וכן הדין ב"שמור ונעבד" באדמות ישראל שלא נמכרו (סעיף ב), שיש מקום להחמיר ולהעדיף עליהם פירות מאדמות נכרי, הגם שמעיקר הדין הפירות מותרים באכילה.

(15) מעיקר הדין הירקות שגדלו באדמת ישראל שנמכרה לגוי ונזרעו בשביעית - מותרים באכילה, דאין איסור ספיחין בשדה נכרי. והמחמיר לא יסמוך על המכירה וינהג בהם דין ספיחין האסורים באכילה.